

Přednáška 2

Obsah pojmu politika. Teorie zájmů. Teorie moci

Lukáš Linek
Katedra sociologie FFUK, kurz Politická sociologie

Diskuse aktuálních témat a událostí

- studenti mohou vybrat téma, které je zajímavé, a můžeme jej využívat v průběhu semestru k diskuzi
- prezidentské volby v USA
- politika a sociální sítě / technologie
- politika v CEE: populismus, democratic backsliding

Úkol na dnešní hodinu

- zamyslete se nad tím, co to znamená politika, být politický či dělat politiku
- zkuste najít příklady a seznámit nás s nimi

- Carl Schmitt a teorie politična

Politika: definice

- co je politika? vs. co děláme, když jednáme politicky?

Politika jako

- specifický prostor (institucionální lokace)
- *konflikt zájmů*

- aktivita, dělání rozhodnutí, alokace hodnot
- *moc a násilí, mocenské vztahy*

Politika jako prostor

- odlišný metaforický prostor (doména, sektor, pole, říše, aréna, scéna), jehož konstrukce souvisí s dělbou práce na základě funkcí a činností
- veřejná sféra // stát (Weberův politischer Verband, Schmittův politische Einheit)
- dominantní přístup: model politického systému (Easton)
- diskuze schématu politického systému

- Giddens: life politics (self-identity)
- Beck: sub-politics (outside and beyond ...)

Politika jako aktivita

- spíše časová metafora
- jednotlivé aktivity jsou reinterpretovány jako politika, dělání politiky (politika není vidět)
- jak vypadá politik? co dělá?
- performativita, strategičnost

- politics vs. policy (politika vs. veřejná politika)
- policy jako normativní kontrola dělání politiky, na budoucnost orientovaná aktivita, představa cíle a jeho zdůvodnění, koordinace většího množství lidí

Colin Hay a politika

- ontologie: claims or assumptions that a particular approach to social enquiry makes about the nature of reality / co existuje?
- epistemologie: claims or assumptions about the ways in which it is possible to gain knowledge of reality / co můžeme poznat?
- metodologie: the analysis of how research should or does proceed / jak to můžeme poznat?

Colin Hay a politika

- souvislost ontologie a epistemologie (a metodologie): *Nakolik to, co je politika, určuje to, co chceme a můžeme zkoumat?*

Teorie zájmů

- zájem je jeden z konstitutivních prvků politiky (politika jako prosazování zájmů)
- má o to zájem X je v jeho zájmu, má na tom zájem
- zájem jako zvědavost (*curiosity*)
- zájem jako naplnění potřeby (*needs*)
- zájem jako blahobyt/šťěstí jedince, utilitární koncepce (*interest vs. pleasure*)
- zájem jako preference politiky (*policy preference*)
- zájem jako výdělek, renta

Max Weber: zájmy a ideje

- „Not ideas, but material and ideal interests“
„Chování člověka neřídí ideje, ale materiální a ideální zájmy. Přesto ale velmi často obrazy světa, jež byly vytvořeny idejemi, určují, po jaké dráze se bude ubírat lidské jednání hnané dynamikou zájmů“.
- Marx – materiální zdroje a zájmy určují vše
- Weber – ideje mohou měnit svět
- ... Marxovy myšlenky měnily svět ...

Teorie zájmů (liberální pojetí)

- liberální pojetí společnosti je založené na principu, že člověk může usilovat o prosazení jakéhokoli zájmu (v rámci pravidel)
- zájem je jakákoli touha, o niž si člověk myslí, že může být realizována (v dohledné době) a že je legitimní, oprávněná; zájem bývá rozumově odůvodněn
- legitimní je jakýkoli zájem, neboť v demokracii s principem rovnosti nelze seřadit zájmy podle důležitosti (racionality nemůže být kritériem zájmu, pouze cesty k jeho dosažení)
- sociální konstrukce zájmu

Teorie zájmů (liberální pojetí)

- interest, (justifiable) claim, demand, desire
- zájem, (oprávněný) nárok, požadavek, touha
- zájmy lze prosazovat na trhu, občanské společnosti, v politice ...

Teorie zájmů: individuální a kolektivní I.

- individuální zájem: preference, postoj, hodnocení; ne nutně instrumentální motivace
- kolektivní zájem: zájem sociálních útvarů, sociální konstrukce, jednotlivci v rolích (předseda, ředitel, mluvčí) reprodukuje zájem kolektivního aktéra, reprezentují daný sociální útvar

Teorie zájmů: individuální a kolektivní II.

- subliminace individuální osoby ve ztělesňovatele kolektivní organizace
- reprezentant legitimizuje svůj postoj pomyslným kolektivním vědomím útvaru
- heterogenita kolektivu a vnitro-organizační spory

Teorie zájmů: subjektivní a objektivní I.

- subjektivní (liberalismus, demokracie): subjekt určuje sám, co je jeho zájem (a deklaruje volbou a následnou aktivitou)
- objektivní (marxismus): zájem existuje nezávisle na vědomí jedince (jedinec může jednat proti svému zájmu v důsledku ideových představ; to je v subjektivistickém pojetí nesmysl)
- vlastní zájem a přesvědčení o vlastním zájmu
- koncept falešného vědomí

Teorie zájmů: subjektivní a objektivní II.

- vedou k odlišným závěrům ohledně politické praxe (subjektivní pojetí chápe aktivitu jako kritérium pro identifikaci zájmů; objektivní pojetí konstruuje konkrétní zájem)
- role informovanosti a znalostí
- Connolly (1972): „*Policy X is more in A's interest than policy Y if A, where he to experience the results of both X and Y, would choose X*“.
- privilegovaná volba v kontrafaktuální situaci (if they were fully aware)

Teorie zájmů: veřejný vs. soukromý

- soukromý zájem = jakýkoli zájem
- veřejný zájem = konstrukce společného zájmu, který stojí nad jednotlivými zájmy
- aktéři se snaží prezentovat vlastní výhody jako oprávněný zájem nebo jako zájem všech

Teorie zájmů: veřejný vs. soukromý

Zákon o střetu zájmů

(1) Veřejný funkcionář je povinen zdržet se každého jednání, při kterém mohou jeho osobní zájmy ovlivnit výkon jeho funkce. Osobním zájmem se rozumí takový zájem, který přináší veřejnému funkcionáři (...) zvýšení majetku, majetkového nebo jiného prospěchu, zamezení vzniku případného snížení majetkového nebo jiného prospěchu nebo jinou výhodu.

Jak zkoumat zájmy?

- Jak vzniká veřejný zájem?

Soutěží různých zájmů na trhu a prohlášením jednoho z nich za veřejný jeho schválením vládou/parlamentem?

- Jak zjistit individuální zájem?

Zeptat se jedince, co chce? Jak určit, že má chtít něco jiného?

- Jak zjistit kolektivní zájem (zájem skupiny)?

Zeptat se vedení, co chtějí, anebo je pozorovat, co dělají?

Moc v běžném jazyce

- co znamená moc, být mocný či bezmocný?
- říkáme, že lidé jsou mocní, když mohou ovlivňovat ostatní, a to většinou na základě jejich prominentní pozice v politických úřadech nebo na základě jejich bohatství, charismatu či vzdělání
- moc pomáhá vysvětlit výstupy společenských interakcí

Moc a její místo v demokracii

- demokratické společnosti chtějí vědět, odkud vzala jejich vláda moc, jak si ji udržuje, jestli je moc užívána k dominanci nad lidmi nebo k tomu, aby jim sloužila
- demokratické společnosti jsou realizací osvícenského projektu racionálně uspořádané společenské a politické sféry, tedy cíle zbavit tyto sféry tradičních hierarchií moci tak, aby jedinci mohli žít a jednat svobodně na základě kritického myšlení

Teorie moci: klasické otázky

- Kdo vládne?
 - elity, vlastnická třída, všichni
- Jak vládne?
 - základy na nichž moc stojí: násilí, hrozba, bohatství, charisma, vědění, status, autorita; politická, ekonomická a ideologická moc
- Proč vládne?
 - individuální a kolektivní cíle
 - politické, ekonomické a ideologické cíle

Vývoj teorie (politické) moci

- problémy s konceptualizací kolektivní moci, resp. moci kolektivit jako státu
- teoretici společenské smlouvy: individuální vysvětlení kolektivní moci
- Weberovo řešení v podobě 1. kauzální konceptualizace moci; 2. konceptualizace legitimní politické moci (institucionalizovaný vztah)

Max Weber: definice moci

- moc (Macht, power) je šance jednoho člověka nebo skupiny vnucovat vlastní vůli jiným (proti jejich vůli)
- moc je každá možnost efektivně participovat na procesu rozhodování, což ve svém důsledku znamená schopnost kontrolovat jednání druhých, a to dokonce bez jejich souhlasu

Max Weber: definice legitimní moci

- jakmile moc získá legitimitu, transformuje se na panství (Herrschaft, authority)
- jedinci tento typ moci uposlechnou z vlastní vůle (sociálně-psychologický vztah poslušnosti)
- panství na základě autority (zakládá se na požadavku poslušnosti, nikoli shodě motivů a zájmů)

Max Weber: formy moci

- politická – založena na vlastnictví prostředků násilí
- ekonomická – založena na zdrojích nutných pro reprodukci materiálního života
- ideologická – založena na schopnosti vytvářet platné kolektivní chápání smyslu reality a norem
- nerovnosti v přístupu k těmto zdrojům moci vedou ke stratifikaci společnosti (strany, třídy, stavy/statusové skupiny)

Max Weber: politická moc

- založena na vlastnictví prostředků násilí (stát)
- legitimní politická moc je panství (Herrschaft, authority)
- legitimní moc vládne snadněji: poslušnost lidí

Typy legitimní politické moci (authority):

- tradiční
- charismatická
- legálně-rationální / racionálně-právní

Motivace k jednání: 1. instrumentálně racionální; 2. hodnotově racionální; 3. afektivní; 4. tradiční.

Max Weber: racionálně-právní moc

- „Vydané příkazy se opírají o obecně platné normy, jež jsou uzákoněny v souladu s uznávanými zásadami a postupy. Tyto zásady a postupy opravňují jedince k vydávání příkazů nikoli na základě jejich osobních schopností, ale na základě toho, že **zastávají určitý úřad.**“

Moc jako institucionalizovaný vztah

Poválečná diskuze o povaze moci

- schopnost A donutit B udělat něco proti své vůli (Dahl 1960, pluralisté)
- agenda-setting (Bachrach & Baratz 1962, 1963)
- preference-shaping (Lukes 1974)

